

POLGÁR BALÁZS

VICTIS HONOR. KÖZÉPKORI ÉS KORA ÚJKORI KONFLIKTURÉGÉSZET**Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat konferenciája,
Magyar Nemzeti Múzeum, 2014. december 5.**

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat (MRMT) 2014. december 5-én, *Victis Honor. Középkori és kora újkori konfliktusrégészet* címmel tartott konferenciát. A konferencia rendezője Rácz Tibor Ákos, az MRMT szakosztályi titkára, levezető elnöke Tomka Gábor, a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményi főigazgató-helyettese volt.

A konferencia bevezető előadását *Laszlovszky József*, a Közép-európai Egyetem docense tartotta meg „A csatatérrégésztől a konfliktusrégészig. Elméleti, gyakorlati és módszertani kérdések” címmel. Előadásában rávilágított arra, hogy a konfliktusrégészet és a csatatérrégészet jelentős hazai előzményekkel rendelkezik. A nemzeti múltat befolyásoló nagy csaták kutatásának igénye már a XIX. században jelentkezett, illetve a nemzeti emlékezet természetesen megkövetelte a történelmi emlékhelyek létesítését. A csataterekre irányuló korai (klasszikus ásatási módszerekkel zajló) kutatások főleg a csatában elesett hősök földi maradványait rejtő tömegsírok megtalálására irányultak, idővel azonban a hazai régészettudományban olyan kutatási ágak (a „településpusztásodás” vizsgálata, a tájrégészet) bontakoztak ki, amelyek szerves elemei magának a konfliktusrégészetnek is. A konfliktusrégészet módszertana komplex elemekre épül, elég, ha csak a prospekciós (roncsolásmentes) kutatási módszerekre vagy a tájrégészetre, illetve az igazságügyi orvostan módszereire gondolunk. Laszlovszky előadását a további célok (újabb prospekciós módszerek hatékony integrációja és a nemzeti múlt szempontjából jelentős csataterек védelmének megteremtése) felvetésével zárta.

Polgár Balázs, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum régésze előadásában az 1526. évi első és az 1687. évi második mohácsi (Harsány-hegyi) csata régészeti kutatását és az újabb kutatási eredmények összevetését végezte el. A mohácsi és a Harsány-hegyi csata helyszíne több hasonlóságot mutat: mindkét csatatér területe az elmúlt évszázadok intenzív mezőgazdasági művelése, illetve a hidegháborús erődítések következtében jelentékeny változásokon esett át. A két csatatér terepi kutatásának célkitűzései és lehetőségeit jelentős mértékben meghatározták a rendelkezésre álló írásos és képi források, illetve azok információs értéke. A magyar középkort szimbolikusan lezáró első mohácsi csata esetében az írásos források nem egy esetben bizonytalanul értelmezhetőek, így a csata eseményeinek rekonstrukciója és az események terepi kivetítésekor különösen nagy jelentőséggel bírnak a tájrégészeti és fémkereső műszeres terepbejárások eredményei. A további kutatás céljaként a Brodarics István által említett és a csata fontos topográfiai pontjaként számon tartott Földvár faluhelyének terepkutatása és a falu plébániatemplomának biztosabb lokalizációja határozható meg. Az 1687. évi Harsány-hegyi csata a visszafoglaló háború egy kimagaslóan jól dokumentált összecsapása volt, a rendelkezésre álló képi és írásos forrásbázis elemzése kedvező kutatási perspektívákat teremt. A jelenlegi régészeti megfigyelések és forráselemzések a csata korai fázisának a Harsány-hegyhez való közelebbi helyezését (és nem a mai Villány település belterületére való lokalizációját) valószínűsítik. További feladat a török tábor védő, be nem fejezett sáncok terepi azonosítása lenne.

Négyesi Lajos, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hadtörténetésze előadásában a Vaskapu-hegyen található, Esztergom 1595. évi ostromához kapcsolódó sáncok kutatásának eredményeit ismertette. Esztergom 1595. év nyarán megkezdett ostromakor Karl Mansfeld komoly erődítések végzett a vár körüli hegyeken (Sípóló-hegy, Szenttamás-hegy, Vaskapu-hegy) a hatékonyabb ostromzár megvalósítása céljából. Az erődítésekről informatív írásos és képi források maradtak fent, amik alapjául szolgálhattak a terepi kutatásnak. A forrásbázison alapuló terepbejárások során Négyesi a Vaskapu-hegyen található sánc vonalvezetésének pontosítására tett kísérletet és a sáncvonalat megjelenítő, a Magyarország Régészeti Topográfiájában közölt felmérési rajz hibás voltára is felhívta a figyelmet. Az előadó véleménye szerint az erődítésnek komoly, eddig fel nem mért folytatásai vannak.

Nagy László, az egri Dobó István Vármúzeum régésze előadásában az egri várasatások egy újabb, jelentős régészeti szenzációnak számító kutatásáról adott értékes beszámolót. Az ásató régészek (az előadó és Giber Mihály) 2014 nyarán a középkori vár nyugati részén, a mai igazgatósági épülettől délre (a vár közműcseréjéhez kapcsolódó megelőző feltárás révén) egy szemétdögörnek hitt objektum feltárása során emberi maradványokra bukkantak. Az objektum feltárása során annak alján 7 (hanyag módon eltemetett) erősen hiányos váz került feltárásra. Több csontvázon markáns perimortem sérüléseket tudtak elkülöníteni a régészek. A 7-es számú váz esetében a váz mellett az eredetileg a pantallérhoz (bandelier) tartozó, kisebb vászon vagy bőr zacskóban tárolt és a kézi tűzfegyverekhez szánt ólomlövedékek *in situ* együttese is megfigyelhető volt. (A tömegsírbeli öntött golyó alakú és darabolás útján kialakított, hasáb alakú lövedékek is előkerültek.) A maradványok keltezése a kerámia- és numizmatikai leletanyag révén valósult meg: török kori kerámika nem, inkább a XVI. század végére keltezhető anyag került elő, illetve az éremleletek, köztük nyolc aranyveret is a késő XVI. századi kelteztést erősítette (utóbbi érmék záróverete 1589. évi). A feltárás két érdekes további lelete volt még egy „Judith”- és egy „Lucretia”-alakkal díszített, bizonytalan funkciójú csontfaragvány. Nagy László a tömegsírt az egri vár 1596. évi ostromának emlékeként interpretálta.

Kováts István, a visegrádi Mátyás Király Múzeum régésze az európai és magyarországi középkori és kora újkori vesztőhelyek régészeti kutatásának lehetőségeiről tartott előadást. Kováts István elsőként a vesztőhelyrégészet és a jogrégészet előzményeit és lehetőségeit mutatta be, illetve részletesen ismertette a középkori és kora újkori vesztőhelyek, pellengérek topográfiai és tipológiai sajátosságait. Állandó vesztőhelyekről, illetve a kivégzettek és az elhullott állati tetemek elégetésének is helyszínül szolgáló hollókövekről (külön bejárattal, kamrával rendelkező, falazott építmények) elmondható, hogy a városon kívüli magaslaton vagy forgalmas utak mellett helyezkedtek el. A külföldi példák mellett az előadó számos hazai példára is kitért: Sopron, Kőszeg és Szolnok esetében képi források alapján azonosíthatóak voltak a pellengérek és a bitók helyei, de napjainkra azok már elpusztultak, Pépa, illetve Győr esetében a pellengér alapozása ugyanakkor régészetileg is megfigyelhető volt. Az előadás végén Kováts István felhívta a figyelmet a Visegrád-Várkertdűlő egy érdekes „sírjára”, amelyben egy felnegyelt női csontvázat és hat (szétkaszabolt) kutya csontvázat találtak meg. A sírt korábban a XIII. századra datálták, azonban nem zárható ki, hogy a sírhely a XIV. századból való és talán kapcsolatba hozható Visegrád középkori vesztőhelyével.

Ferenczi László, a Közép-európai Egyetem régésze a Pomáz–Nagykovácsi puszta területén feltárt cisztercita majorság (grangia) feltárásának egy lehetséges konfliktusrégészeti vonatkozású eredményét mutatta be. Pomáz–Nagykovácsi puszta területén az elmúlt években jelentős, újabb eredményeket hozott a középkorban üvegműhelynek is helyt adó grangia vizsgálata. A grangia kápolnájának északi felében, egy hamus-földes berétegződésből muskétagyolyók és bronz öntőminta került elő. A leletek alapján feltételezhető, hogy a kápolna a majorság felhagyását követően is használatban volt, és hipotetikusán kapcsolatba hozható az Esztergom–Buda királyi út ellenőrzésével.

László Orsolya és *Paja László* antropológusok (MNM Nemzeti Örökségvédelmi Központ) a 62-es számú főút Perkatát elkerülő szakaszának megelőző feltárása révén megvalósult temetőfeltárás részeredményeit ismertették. Az előadók egy topográfiaileg és kronológiailag jól lehatárolható, kis sírszámú temetőrésszel kapcsolatos antropológiai megállapításokat mutattak be. A kora újkori rác etnikumhoz köthető temetőrészben egyes és kettős temetkezésekben többségében férfi személyek nyugodtak, a maradványokon több esetben töréses (de gyógyult) perimortem és fegyverek (fokos, szablya) okozta perimortem sérüléseket különíthettek el. Egyes esetekben a posztkraniális csontokon megfigyelhető (védekező) sérülések alapján feltételezhető volt, hogy a támadók magasabbról, lóhátról mértek halálos kimenetelű sérülést az áldozatokra. A perimortem sérüléssel rendelkező vázakon ragadozó, dögevő állatok fognyomai nem voltak megtalálhatóak, ezért az elesett vagy meggyilkolt személyek maradványai a halált követően nem maradtak sokáig temetetlenek. László Orsolya és Paja László előadásában egy topográfiaileg komplex, a középkortól a kora újkorig vezető, nagy sírszámú temető kisebb egységének antropológiai mikro furatát adta.

A konferencia záró előadását *Vadas András*, a Közép-európai Egyetem, az ELTE Bölcsészettudományi Kar történésze tartotta *Háborús környezet? A Rába-mente átalakulása az oszmánok Kárpát-medencei jelenlétének idején* címmel. Vadas alapvetően a Rába kora újkori vízgazdálkodásának és határvédelmének kapcsolatát tekintette át – a háború ökológiai lábnyomát vizsgálva – a hivatalos levelezések, védekezési tervek, korai Rába-felmérések és bécsi megrendelésre készített térképek alapján. A forrásokban a part menti védekezés több módja különíthető el, így a folyóbevágás, a fertők kialakítása, a gyeptűsítés, a górék építése és a malomgátak és vizes árkok bekapcsolása a part menti védekezések rendszereibe. Konklúzióként egyértelműen megállapítható volt, hogy a XVI. és XVII. században folyamatosan növekvő fahasználat és erdőirtás hatásai jól tetten érhetőek az írásos forrásokban a XVII. századtól a folyóvizek elmoszáródása és a gyakoribb árvizek révén.

A *Victis Honor* című konferencia változatos témájú előadásai jól szemléltethetik a konfliktusrégészet interdiszciplináris voltát, kapcsolódását többek között a tájrégeztethez vagy az antropológiához. A *Victis Honor* az International Fields of Conflict Conference hazai megfelelőjeként, évenként megrendezendő, értékes konferenciasorozatává válhatna a magyarországi régészet tudományos életének.